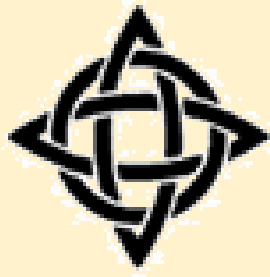

Het geheim van Groot-Tartarije
door Anders Hallengren

Toen August Strindberg in het Franse occulte tijdschrift *L-Initiation* (1896) werd geëerd als een landgenoot van Swedenborg, werd zijn fascinatie voor Honoré de Balzac aangewakkerd. Zonder uitstel kocht hij Balzacs, door Swedenborg geïnspireerde roman, *Seraphita* (1835).

Als betoverd stond hij plotseling oog in oog met deze engelachtige reus, geïnterpreteerd door de meest diepzinnige van de Franse genieën. In zijn verslag van zijn eigen persoonlijke crisis, zijn omzwervingen door *Inferno* (1897), zegt verder, dat hij het gevoel had dat hij dit boek in de vorm van een evangelie had ontvangen. Het was, zei hij, een tijd waarin de hemel hem met een onweerstaanbaar verlangen hem ernaartoe trok; een verbinding met een hogere wereld was hersteld. ■¹

Zoals de psychiater Johan Cullberg heeft aangetoond in zijn recente studie *‘Skaparkriser’* [Crises van Creatieve Mensen], werd dit keerpunt het vagevuur van Strindbergs ziel. Door zijn studies van Swedenborg vond Strindberg geheime verbindingen, die voor hem geleidelijk een oriëntatie mogelijk maakten in de donkerste grotten en kronkels van het leven, en uiteindelijk een nieuwe betekenis gaven aan het bestaan. Dit waren teksten die speciaal voor hem geschreven waren.

In zijn eerdere roman, *‘Louis Lambert’* (1832), presenteert Balzac, Swedenborgs religie als de leidende poolster van het jonge hoofdpersoonage, als een synthese van alle religies ter wereld, voorgesteld door de ‘Boeddha van het Noorden.’ In de jaren die volgden, werd deze universele toon doorgevoerd in de natuurfilosofie, zoals die werd verbeeld in *Seraphita*: een stem in de wervelwind fluistert dat Swedenborgs voorgang in ontelbare wetenschappen, hem in een positie plaatste om de oude bronnen van de Bijbelse geschriften in de verre regio's van Tartarije te ontdekken. ■²

Zoals Paul Valéry ons eraan herinnert, is het mogelijk dat Europa slechts een Kaap van Azië is en de Bijbel zelf een verzameling geschriften uit het Nabije Oosten, maar de geruchten over een eerder Woord, dat zijn oorsprong vond in Mongolië of in de uitgestrekte gebieden van de Himalaya, waren verbazingwekkend nieuws, vooral omdat die geruchten al behoorlijk oud waren.

In de jaren tachtig van de negentiende eeuw was kennis gebaseerd op de wijsheid van de verheven meesters van het Oosten, van Egypte tot India en Tibet ■³, de gangbare theosofische leer in Engeland en de VS, maar ook in Frankrijk en Rusland.

Volgens de legende stichtte de in Rusland geboren schrijfster Helena Petrovna Blavatsky (1831–91), een vriendin van de spiritualist Alexander Aksákov en de eclectische [de voornaamste ideeën bijeenbrengen] filosoof Vladimir Solovyov, de moderne westerse theosofie, nadat ze tijdens bezoeken aan Egypte, India en vooral Tibet, was ingewijd in de geheime wijsheid van de Ouden. Het was echter de achttiende-eeuwse informatie over heilige geschriften in Tartarije die de oriëntalist, Strindberg enthousiast maakte. Waar waren deze oude Bijbelse boeken te vinden?

De lezing van Swedenborg ten tijde van Strindbergs crisis en het schrijven van het werk *‘Inferno’*, kreeg vorm als een theosofisch geloof in reïncarnatie, volgens welke het aardse leven werd opgevat als een zuiveringsproces. Toen Strindberg over de hel las, herkende hij zichzelf. Hij realiseerde zich onmiddellijk, dat hij zich daar bevond. De dodelijke strijd die uitbrak in de werken *‘Inferno’* (1897) en *‘Legender’* (1898) was allesbehalve Swedenborgiaans.

De New Churchman en uitgever Albert Björck reageerden tegen Strindbergs interpretatie in een klein boekje dat in 1898 in Stockholm werd gepubliceerd, *‘Emanuel Swedenborg, August Strindberg och det ondas problem’*; [Emanuel Swedenborg, August Strindberg en het probleem van het kwaad]. Strindberg, die alleen waardige tegenstanders respecteerde, ontwikkelde een kennismaking met Björck, zoals we kunnen zien uit zijn brieven aan Björck aan het begin van de twintigste eeuw. Björck werd de uitgever van Strindbergs meest uitgebreide prozawerk, *‘En Blå Bok’* [Een blauw boek (1907–1912)], dat oprecht was opgedragen aan de leraar Swedenborg van zijn leerling. Een paar van de brieven aan de uitgeverij van Björck en Börjesson zijn bijzonder interessant. Ze vormen de achtergrond voor het belangrijke gedeelte over *‘Bibelns källskrifter’* [De bronnen van de Bijbel] in het tweede deel van *‘En Blå Bok’*.

Nadat hij met Sven Hedin zijn eigen studies over Stralensbergs kaart van Azië en over Lorens Lange en andere achttiende-eeuwse Zweedse voorgangers had besproken, noemt Strindberg Kalmuck- en Tibetaanse manuscripten, die hij eerder in Linköping had gevonden en vraagt om hulp bij het verkrijgen van informatie over Mongoolse manuscripten die Hedin mogelijk heeft ontdekt.

Citaat: ‘Tegelijkertijd, wilt u Pastor Björck vragen of hij zich herinnert waar Swedenborg zegt dat in ‘Groot-Tartarije’ manuscripten te vinden zijn die bronnen vormen van het Oude Testament? Ik heb dit gelezen maar ben vergeten waar; Swedenborgs familielid, Peter Schönström (gevangene in Siberië) wordt genoemd in verband met deze manuscripten.’

Misschien is het nog steeds zijn lezing van Balzac die hem hier achtervolgt: hij kon het prachtige licht van *Seraphita* nooit vergeten.

De volgende dag, op 5 december, schrijft hij opnieuw, gretig, en merkt op dat hij in het *‘Biografiskt Lexicon’* [Biografisch Woordenboek] had geleerd dat, het in de *Apocalyps Onthuld* was, dat Swedenborg de bronnen van de Boeken van Mozes noemt. Hierna zoekt hij naar allerlei literatuur over oude geschriften, van hiërogliefen tot het Mongoolse alfabet, ‘want ik heb een spoor gevonden dat begint in Egypte en eindigt in ‘Groot-Tartarije’.’⁴

In de legendes over Groot-Tartarije combineert een oude fascinatie zich met een nieuwe, en ze vuren elkaar wederzijds aan. De interesses in sinologie en cultuurgeschiedenis die Strindberg al sinds zijn jonge jaren levend hield – toen hij amanuensis was bij de Koninklijke Bibliotheek en waar een deel van zijn Oost-Aziatische manuscripten nieuw leven werden ingeblazen door contact met Swedenborg.

Het pre-Bijbelse Woord in Azië

Het is in 1766, in het openingshoofdstuk van *‘Apocalypsis Revelata’* (*Apocalyps Onthuld*), dat Swedenborg ons voor het eerst, in druk, vertelt over het verborgen Woord in het Verre Oosten. In zijn uiteenzetting van de brief van Johannes aan de zeven kerken in Azië, in het eerste hoofdstuk van het boek *Openbaring*, legt Swedenborg uit, dat met Azië degenen worden bedoeld die in het licht van de waarheid van het Woord zijn.

‘De Oudste Kerk en daarna de Oude en daarna de Israëlitische, was in Azië... omdat bij hen het Oude Woord was en daarna de Israëlitische Kerk; en vanuit het Woord is al het licht van de waarheid’, (AO § 11).

Swedenborg had dit idee al enkele jaren eerder naar voren gebracht in *‘De Leer van het Nieuwe Jeruzalem over de Gewijde Schrift’* (1763), nog een boek dat in Amsterdam werd gepubliceerd. Maar in zijn boek over de openbaarde waarheid van de *Apocalyps* vervolgt hij: ‘Wat betreft het Oude Woord dat in Azië was vóór het Israëlitische Woord, verdient deze nieuwe verborgenheid het om genoemd te worden: het is tot nu toe bewaard gebleven onder volkeren die in Groot-Tartarije wonen.

In de geestelijke wereld heb ik gesproken met geesten en engelen die daar vandaan kwamen en zij zeiden dat zij een Woord bezitten en dat zij dit al sinds de oudheid in hun bezit hebben en dat zij hun Goddelijke eredienst in overeenstemming met dat Woord verrichten en verder dat het uit niets anders bestaat dan uit zuivere overeenstemmingen.’

Vervolgens merkt Swedenborg op in sommige boeken van het Oude Testament zelf verwijzen naar nog oudere geschriften die voor ons verloren zijn gegaan, zoals,

‘Het Boek van de Oprechte’ en *‘De Oorlogen van Jehovah’* en *‘Het Boek der Profetieën’* (Enuntiata).

De citaten in de Heilige Schrift uit deze oude geschriften zijn duister en onbegrijpelijk voor ons, en bewijs hiervoor kan niet worden gevonden in oudere literatuur, maar na onderzoek van de zaak ontdekt Swedenborg dat deze teksten bekend zijn in de geestelijke overlevering van Tartarije. Hierdoor is Swedenborg ervan overtuigd dat het Oude Woord daar bewaard is gebleven.

In een gesprek met geesten wordt hem verteld dat mensen in Groot-Tartarije geloven in God, die door sommigen wordt aanbeden als een onzichtbare God, door anderen als een zichtbare God. Ze vertellen hem verder, dat ze geen vreemdelingen toelaten, behalve de Chinezen, met wie ze vreedzame relaties hebben, omdat ze tot hun eigen volk behoren. Afgezien hiervan blijkt, dat ze geloven dat geen enkele landstreek ter wereld dichter bevolkt is.

Swedenborg zegt dat het waarschijnlijk is dat dit de reden is voor de Chinese Muur, dat deze werd gebouwd als bescherming tegen deze naburige volkeren.

Swedenborgs uitspraken over de verblijfplaats van het Oude Woord lijken tegenstrijdig: ‘Zoek ernaar in China en misschien vind je het daar onder de Tartaren, (*Apocalyps Onthuld* § 11).

In deze context moet eraan herinnerd worden, dat in de tijd van Swedenborg, zowel China als Tartarije, allesbehalve definitieve denkbeelden waren – ze vloeiden in elkaar over. Tartarije omvatte het hele oostelijke deel van Azië, inclusief Mongolië, Mantsjoerije en Tibet. Magna Sina was, praktisch gesproken, het hele Oost-Aziatische continent, inclusief Indochina.⁵

In zijn volgende uitgebreide boek, *‘De Amore Coniugali’* (Over de Echtelijke Liefde) 1767, waarin hij de

wijsheid van de engelen bekendmaakt met betrekking tot de liefde tussen man en vrouw, in het huwelijk en anderszins, keert Swedenborg terug naar het onderwerp van de speciale genade van de Aziaten, zoals voorgesteld in een visioen uit de andere wereld. Vanuit een uitkijkpunt in de westelijke delen van het hemelse koninkrijk, ‘zagen we een berg zo hoog als de wolken en tussen ons en de berg waren dorpen, afgewisseld met tuinen, bosjes en velden. En terwijl we door de dorpen liepen helemaal tot aan de berg, klommen we omhoog, en zie, de top was geen piek, maar een plateau en daarop uitgestrekt, een stad.’

De huizen waren van hout gemaakt, zelfs de tempels, ‘en in het midden ervan is een heilighdom waar, in een ark, het Woord wordt bewaard dat aan het Aziatische volk werd gegeven vóór het Israëlitische Woord... Tegenwoordig is dit Woord verloren gegaan in de landstreken van Azië en is het alleen bewaard gebleven in Groot-Tartarije.’ (EL § 77).

In zijn geestelijk testament, het theologische werk van zijn oude dag, *‘Vera Christiana Religio’* (Ware Christelijke Religie, 1771), keert Swedenborg terug naar dezelfde ervaring in een betekenisvol verslag dat hij toevoegt aan een schets van de verspreiding van het Woord in de wereld van de landstreken van India en Oost-Azië tot aan Egypte en Ethiopië. Hij geeft hetzelfde beeld als in het werk *‘Apocalyps Onthuld’*, maar hij voegt eraan toe: ‘Ik heb bovendien gehoord dat de eerste hoofdstukken van de eerste boeken van Mozes – over de schepping van de wereld, over Adam en Eva en het paradijs van Eden, en over hun nakomelingen tot aan de zondvloed, en over Noach en zijn zonen – dit alles in dit Woord staat, en dat Mozes er bijgevolg uit citeert.’

Over de verblijfplaats in de hemel van de zielen uit Tartarije merkt Swedenborg ook op, ‘dat ze te zien zijn in het zuidelijke deel, richting het oosten. Ze zijn gescheiden van anderen door op een hoger niveau te leven. Ze staan niemand uit christelijke landen toe om hen te bezoeken en als er toch iemand naar boven gaat, stellen ze hen onder bewaking om te voorkomen dat ze vertrekken. De reden voor deze afzondering is, dat ze een ander Woord bezitten’ (AO § 279).

Daarnaast wordt er op een andere plaats gesproken over ‘tijgers en leeuwen in de bossen van Tartarije’ (§ 515). Dit laatste is geen verslag uit de andere wereld, maar het geeft een mogelijke aanwijzing over welke koninkrijken Swedenborg in gedachten had. Als deze informatie, terloops verstrekt, over de flora en fauna van die tijd, of van vroegere tijden, iets te maken heeft met de Aziatische verblijfplaats van het Oude Woord, dan lijkt dit de Aziatische hooglanden direct uit te sluiten, inclusief Tibet, waar men meer waarschijnlijk een beer kan tegenkomen. In de tekst die zijn levenswerk afsluit, de *‘Coronis’* (Appendix to The True Christian Religion [1771]), legt Swedenborg uit dat de Oude Kerk zich in Groot-Tartarije bevond, omdat het over heel Azië verspreid was.

Het Woord van Tartarije lijkt een relikwie te zijn, een door God geïnspireerd overblijfsel uit oudere tijden. Door de Goddelijke Voorzienigheid was het pre-Israëlitische Woord bewaard gebleven in Groot-Tartarije (§ 39). Waarom?

Verborgene bronnen

Het was begin jaren 1760, waarschijnlijk in 1762, dat Swedenborg voor het eerst aantekeningen maakte over het geheim van Groot-Tartarije in zijn privédagboek van geestelijke ervaringen, *Experientie Spirituales* (1747–1765): ‘Verschillende inwoners van Tartarije, dicht bij China – Klein-Tartarije – waren bij mij... Ze zeiden dat ze niets wisten over oorlog. Ze wisten van China en Siberië. Ze zeiden dat bij hen alleen degene die in staat is om te regeren aan de macht komt, en als hij zich niet om zijn zaken bekommert, wordt hij afgezet en gestraft.’⁶

Ze meldden dat ze allemaal op het land werken en zich afvroegen hoe God anders dan als een mens kon worden begrepen. Ze begrijpen ook de voorschriften van de Tien Geboden en hebben maar één vrouw... Ze meldden dat ze huizen hebben, waar ze worden onderwezen over het leven en over de geboden van God. Ze zeiden dat ze een boek bezaten, dat mensen elders niet kennen die zij hebben. Dit noemen ze het Goddelijke Boek [‘De Heilige Schrift’], dat ze lezen en waar ze door worden onderwezen, en dat ze begrijpen. Bij nader onderzoek bleek dit boek de ‘Psalmen van David’ te zijn. Ze vertelden mij dat vreemdelingen wel bij hen worden toegelaten, maar dat zij niet de kans krijgen om te vertrekken: ze krijgen alle levensbehoeften en als ze bereid zijn om te werken, worden ze geaccepteerd. Ze hebben de Decaloog. Ze noemen de Chinezen hun vrienden, omdat ze van dezelfde natie zijn... Maar ze hebben wel enige vrees voor Siberië’ (§ 6077). Swedenborg neemt deze nieuwe informatie meteen op in zijn werk *‘De Ultimo Judico’* (Het Laatste Oordeel), geschreven in 1762 en postuum gepubliceerd.

Dit is het eerste werk waarin Swedenborg schrijft over deze vredige en vreedzame mensen, die ergens voorbij de Chinese Muur woonden. ⁷

Waar, om precies te zijn, woonden ze? Waar was hun koninkrijk van vrede en rechtschapenheid? Waar is het verborgen, deze schat van Groot-Tartarije, het Woord uit het verleden? En in tegenstelling tot deze geografische vragen, zou men misschien een aantal vragen van historische aard moeten stellen. Waren er hedendaagse bronnen? Zijn er elders bevestigingen te vinden met betrekking tot deze uitspraken over de geheime wijsheid onder de Mongolen? Ten slotte rijst vanuit deze ruimte-tijddimensie de vraag op naar onderzoek in de vergelijkende godsdienstwetenschap: kunnen ondersteunende parallellen worden gevonden in het Verre Oosten? In hetgeen volgt zullen we deze routes nemen om het raadsel van de Tartaren te benaderen.

Strindberg had een aantal standpunten aangenomen, na uitgebreid onderzoek naar de kwestie, en weinigen waren zo vindingrijk als hij. Hij was lange tijd geobsedeerd geweest door nauw verwante problemen. Nadat hij de passages waarnaar in zowel *Apocalypsis Revelata* als *Vera Christiana Religio* wordt verwezen, waarvan zijn citaten getuigen, nauwkeurig heeft bestudeerd, trekt hij de volgende conclusies over het uitverkoren volk van Tartarije in zijn essay over *‘De bronnen van de Bijbel’*. Hij stelt: ‘Het grote volk tegen wie de Grote Muur werd gebouwd, waren de Mongolen. Het feit dat de keizer van China hun vriend is, aangezien hij van dezelfde natie is, wijst op de Mantsjoeërs, de grondleggers van China's laatste keizersdynastie; maar Swedenborgs informatie, dat deze mensen, die de bron van de Bijbelse teksten bewaren, op een plateau leven en geen christenen in hun land toelaten, wijst op Tibet.

Echter, vervolgt Strindberg, er is een andere manier om te verklaren wat Swedenborg bedoelt. Hij heeft zelf in nog een ander van zijn geschriften verklaard, dat er onbekende plaatsen op aarde bestaan waar machtige wezens wonen die de Heer dienen en het lot van de mens bepalen. Dit herinnert ons aan Plato's *‘Phaedo’*, waar hetzelfde wordt gezegd en ook van de theosofische leer over de Mahatma's, of leraren, die in de Himalaya leven.

Als een bijzonder vreemd feit in dit verband, legt de auteur van *‘A Blue Book’* echter uit, dat iedereen die in Zuid-Siberië en Mongolië reist, handgeschreven documenten vindt in de woestijn, in het zand, in opgestapelde ruïnes, en al deze documenten, die zijn vertaald, hebben een religieuze inhoud.

Swedenborgs neef, Peter Schönström, en Stralenberg zeggen dat ze er honderd hebben meegebracht.

Strindberg gelooft dat de documenten die hij zelf in Linköping had herontdekt tot deze groep behoren.

‘Ik stuurde de Mongoolse documenten naar Parijs om te laten vertalen, en het bleek een gebed te zijn.’ Strindberg vat samen: ‘Misschien bevatten de oude sagen over Pres-ter John en over de Oude Man van de Berg enige waarheid, en bestaan er onontdekte landen voorbij de polen.’

■⁸

We kennen de uitkomst van Strindbergs onderzoek naar Sven Hedins contacten met Mongoolse manuscripten niet. Hedin vertelt echter, net als een aantal latere reizigers naar Azië, over lamakloosters die oude wijsheid bevatten, esoterisch bewaard in verzegelde kamers.

Niettemin hoeft dit niet als opmerkelijker te worden geïnterpreteerd dan het vanzelfsprekende feit dat in kloosters, net als in bibliotheken over de hele wereld, mensen angstvallig hun zeldzaamheden beschermen, met name de oudste brondocumenten, die daarom alleen in de vorm van kopieën worden gebruikt. Zo gebeurde het dat in een Egyptische christelijke gemeente in Alexandrië mij hun oudste Bijbelse document werd getoond, een verzegelde

rol in een afgesloten vitrine. Ook in het Verre Oosten was er inderdaad reden om kostbare manuscripten te bewaken in aanwezigheid van reizende onderzoekers, die hun ontdekkingen vaak mee naar huis namen. Maar we zullen terugkeren naar de heilige geschriften van de lamakloosters als we de sleutel hebben gevonden.

Strindberg werkte al lange tijd in deze richting en het is interessant om te zien dat de persoon die na Strindberg worstelde met te proberen het mysterie van Tartarije op te helderen – zij het nu vanuit het oogpunt van de geschiedenis van ideeën – te weten, Inge Jonsson van de Universiteit van Stockholm, dezelfde wegen probeerde als Strindberg had uitgestippeld. Hij kwam niet veel verder, wel een aantal interessante zijpaden vond, die we uiteindelijk zullen verkennen. ■⁹

Dit is niet om de leidraad van *En Blå Bok* te verdenken. Het zou net zo goed kunnen betekenen dat Strindberg op verschillende punten gelijk had, maar dat de observaties te beperkt zijn om ons in staat te stellen de ligging van het land te zien.

Swedenborgs uitspraken kunnen als bizar worden opgevat en Strindbergs speculaties als quasi-wetenschappelijk, maar in feite raken we hier misschien een probleem aan waarover men ten hoogste kan zeggen, zoals de machtige computer in Isaac Asimovs *‘Last Question’* doet: de gegevens zijn onvoldoende.

De ontdekking van de missionarissen

Dat we niet over alle feiten beschikken, betekent niet dat ze allemaal ontbreken. Er zijn heel veel feitelijke grondslagen. Strindberg probeert Groot-Tartarije vanuit verschillende richtingen te benaderen in zijn *‘Kulturhistoriska Studier’* [Studies in Culturele Geschiedenis’ (1881)].

In dat boek beweert hij dat er al sinds de zeventiende eeuw contacten zijn tussen China en Zweden, ondanks de grote afstand tussen deze twee landen. In de zeventiende eeuw bewoog deze informatie zich in beide richtingen, voornamelijk via militair en diplomatiek personeel op reizen van en naar het oosten en westen. Een belangrijke verbinding met het Oosten ontstond door de duizenden Zweedse officieren die gevangen werden genomen in Siberië, van wie sommigen vooruitstrevende onderzoekstaken kregen. Tobolsk lijkt een tijdlang een belangrijk contactgebied te zijn geweest tussen vooraanstaande wetenschappers en reizende ontdekkingsreizigers, waaronder Philip Johan von Stralenberg. Hij zou beroemd worden door zijn kaart van Azië en zijn historische overzicht, gedrukt in 1730, en dat in vele talen werd gepubliceerd: *‘An Account of Travels in Russia, Siberia, and Great Tartary’*.

Tijdens deze periode van ballingschap werd kennis over Azië verzameld van reizigers en onderzoekers, evenals van Jezuïetenmissionarissen. Toen tsaar Peter de Grote in

1725 stierf, verklaarde Bernard Le Bovier in zijn bekende herdenkingstoespraak tot de Franse Academie van Wetenschappen, dat de tsaar zichzelf via zijn drieduizend ondernemende Zweedse gevangenen had voorzien van een oosters centrum van cultuur, een centrum dat noch wiskundigen noch taalkundige genieën ontbeerde.

Carl Jonas Love Almqvist zou in zijn wereldgeschiedenis, *‘Människoslåg-tets Saga’* [De sage van het menselijk ras (1839)], beweren, dat de krijgsgevangenen in Rusland, hun bewakers beschaafden, zoals in het bekende citaat van Horatius dat de veroverde Grieken hun meesters overmeesterden en cultuur brachten naar het landelijke Romeinse Rijk.

Onder deze beschaafde leden van de Karolingische lijn waren Stralenberg en Swedenborgs neef Peter Schönström (1682–1746), beiden fervente verzamelaars van manuscripten en kunstvoorwerpen.

Beiden wijdden zich aan de kwestie van het geloof en de levensfilosofie onder de Tartaren. Schönström verzamelde onder andere informatie over de religieuze ideeën en gebruiken in het achterland van zuidoost-Siberië, die hij interpreteerde als van een primitief christelijk en oud-Noors karakter in een Rudbeckiaanse geest, dat wil zeggen dat ze in zekere zin dicht bij de bron van het prehistorische Eden stonden. Bovendien geeft Strindberg voorbeelden van het feit dat de piëtistische beweging in het bijzonder een levende kracht lijkt te zijn geweest binnen de kring van verbannen Zweden in Tobolsk. Door in opstand te komen tegen de orthodoxie, cultiveerde die beweging een individualistische en subjectieve vroomheid die de weg vrijmaakte voor de nieuwe geestelijke stromingen van de achttiende eeuw.

Wat betreft de belangrijke ervaringen van missionarissen in het Oosten, deze waren soms behoorlijk opmerkelijk. De Nestorianen hadden het christendom al in 635 in China geïntroduceerd en eeuwen eerder hadden volgelingen van de apostel Thomas een kerk in India gesticht. Het boeddhisme zelf kon van tijd tot tijd verkeerd begrepen worden als een vorm van christendom.

In het jaar 1246 stuurde Innocentius IV de monnik Giovanni Carpani om de Tartaren en de Chinezen voor het christendom te winnen, waarbij de opvallende gelijkenis die er bestaat tussen de religieuze gebruiken van het boeddhisme en het katholicisme de apostel zeer verheugde, omdat hij aannam dat het christendom al was geïntroduceerd.

Dezelfde onjuistheid werd bovendien gemaakt door Rubricus [Ruysbroeck], die in 1253 door Lodewijk de Heilige was uitgezonden. ■¹⁰

Ook Inge Jonsson heeft interessante dingen te melden uit de missionaire wereld. Tijdens de tweede helft van de achttiende eeuw bereikte de interesse in China zijn hoogtepunt, zoals duidelijk blijkt uit de decoratie van de

hoven, de porseleinen theeserviezen en het formele tuinontwerp. De Zweedse aristocratie was sterk betrokken bij deze rage en een hoogtepunt werd bereikt precies toen Swedenborg zijn blik richtte op de uithoeken van Groot-Tartarije. De fascinatie voor China was het resultaat van de wereldhandel van de Zweedse Oost-Indische Compagnie, en zoals we weten viel deze internationalisering samen met het ontwaken van de belangstelling voor het vrijdenken van Swedenborg, en dit gebeurde precies met de mannen op de grote schepen in de haven van Göteborg. ■¹¹

Voor wat Swedenborg zelf betreft: de lente van zijn interesse in China had al plaatsgevonden na zijn ontdekking van de filosofie van Leibniz, die hij vooral aanhaalde via de boeken van Leibniz' leerling, Christian Wolff. ■¹²

Swedenborg kreeg zijn eerste dosis van Wolffs en Leibniz' sterke fascinatie voor het oude China, toen hij aandachtig Wolffs *‘Psychologica Empirica’* (Empirische Psychologie [1732]) las. ■¹³

Leibniz beschouwde China als de gelijke tegenhanger van Europa in Azië en pleitte voor culturele uitwisseling. Hij was van mening dat China, ethisch en politiek, niveaus had bereikt waarvan we niet hadden gedroomd. Met de bijzondere hulp van een deskundig proefschrift over deze Duitse contacten met China, geschreven door een Chinese onderzoeker in Zwitserland en gepubliceerd in Hong Kong, deed Inge Jonsson een belangrijke bewering: Leibniz had zijn concept van China verkregen via Jezuïetenmissionarissen met wie hij brieven had uitgewisseld, en deze correspondentie getuigt ook van de interesse in het hiëroglifische karakter van het Chinese schrift, dat een unieke, archaïsche symboolkracht bevat. De Franse Jezuïet Joachim Bouvet presenteerde een grondige analyse van dit schrift vanuit de overtuiging dat de Chinezen de ware God al hadden gevonden toen Fohi het oudste koninkrijk had gesticht. ■¹⁴

Leibniz, die onder andere pleitte voor een Europese editie van een Tartaars-Chinees woordenboek, verwijst in zijn *‘Nouveaux essais sur l'entendement humain’* (Nieuwe essays over menselijk begrip, Amsterdam, 1765) naar het idee van de missionarissen in China, dat de ware religie in het oude China leefde. Dit boek werd dus het jaar ervoor en in dezelfde stad gepubliceerd als *Apocalypsis Revelata* (Apocalyps Onthuld), dat Swedenborgs meest bekende beschrijvingen van het Woord in Groot-Tartarije bevat.

Zijn mogelijke lezing van deze editie van Leibniz' boek

zou hooguit als een bevestiging of herinnering voor Swedenborg kunnen hebben gediend, die inderdaad eerder hetzelfde had geschreven. Maar het geheel laat ons twee dingen duidelijk zien: de richting waarin het denken van die tijd zich bewoog en wat voor soort berichten uit Oost-Azië er in omloop waren.

Na Poltava ■14-B

Het nieuws dat zich vanuit het binnenland van Azië naar Zweden verspreidde, vaak van een Rudbeckiaanse en fantasievolle aard, met echo's van Eden en Atlantis - dat wil zeggen, resonierend met de academische sfeer van de jonge Emanuel Swedenborgs in Uppsala - was, zoals we hebben gezien, niet in de laatste plaats afkomstig van de Karolingers in Russisch Azië. Als we naar Tartarije kijken, is er veel meer te vinden in de Zweeds-Russische relaties van die tijd. Als we nu terugkeren naar de opmerkelijke Stralenberg en zijn kaart, komen we een verbindende schakel tegen die eerder over het hoofd is gezien: de veelzijdige Russische historicus, Vassiliy Tatishchev, het best bekend over zijn theorieën van het oude Noordse verleden van de Russen.

Wat Schönström betreft, hij werd beschouwd als de genealoog van de familie Swedenborg, en zijn verzameling historisch materiaal omvatte alles betreffende lijsten van heersers in Tartarije tot aan de stambomen toe van de families Swedenborg en Behm. Contacten tussen Swedenborg en Schönström zijn goed gedocumenteerd en het vertrouwen van de eerste in zijn neef, blijkt uit bewaarde schuldbekentenissen, waaruit blijkt dat Schönström aanzienlijke sommen geld geleend kreeg van de welgestelde zoon van zijn oom. ■15

Swedenborg hield zich zeker op de hoogte van Schönströms interesses en onderzoeksprojecten. Zijn intieme vriendschap met reizigers, met name naar Rusland (bijvoorbeeld later in zijn leven met Edvard Carleson en Carl Reinhold Berch), versterkt het beeld van de vloed aan informatie uit het Oosten. Het was tijdens een diner met Carleson en Berch halverwege de jaren 1760, ongeveer ten tijde van de publicatie van *Apocalypsis Revelata*, dat de pas ingewijde priester van Stockholms Russische congregatie, Yoaniki Goroneskul, tot tranen toe bewogen werd toen hij luisterde naar Swedenborgs woorden over het rijk van de gezegenden. ■16

We weten heel weinig over de richting die in de loop van de decennia in dit enorme gebied van oostwaarts contact is ingeslagen, maar we kunnen wel raden dat, verweven met historisch en geografisch materiaal, geestelijke en abstracte zaken ter sprake kwamen tijdens het gesprek. De pogingen tot onderzoek door de gevangenen in Siberië tijdens de eerste helft van de achttiende eeuw hadden het betekenisvolle resultaat dat we kennis kregen over gebieden die tot dan toe grotendeels onbekend waren in Europa. Hier wordt dan de Tartaarse ader geopend.

Een opmerkelijk en zeer noemenswaardig gevolg van de nederlagen bij Poltava en Perevolotyna in 1709 was een internationalisering van het Zweedse perspectief.

De hoofdstad van Siberië werd een tijdlang een centrum van culturele activiteit waar Oost en West elkaar ontmoetten. Tartarije werd bekend. In werkelijkheid was dit te danken aan de keizerlijke plannen van tsaar Peter, die door anderen werden uitgevoerd: Rusland zou groeien tot een zesde van het aardoppervlak. De krijgsgevangenen werden aan het werk gezet om onbekende gebieden te verkennen en in kaart te brengen. Op deze manier werden de veroverde vijanden padvindsters voor de Russen.

Korporaal Heinrich Busch reed met de Kozakken naar Ochotsk en zeilde naar Kamtsjatka. Na zijn terugkeer naar Zweden in juli 1718, nadat hij andere opdrachten in hetzelfde algemene gebied had uitgevoerd, rapporteerde luitenant Ambjörn Molin over de Tartaren, die men ver in het noordoosten in Azië tegenkomt.

Kapitein Johan Bernhard Müller reisde naar de heidense oostelijke Jakoeten en schreef een boek over hen.

De kornetofficier Christopher Schnitzker begeleidde een Chinese delegatie door Siberië naar de Kalmuck khan, Ayuka, en schreef er een verslag over. Tegelijkertijd begonnen de Duitse ontdekkingsreiziger Daniel Gottlieb Messerschmidt en kapitein Philip von Stralenberg, beiden toegewijde piëten, een intensieve samenwerking in Tobolsk en gingen op ontdekkingsstocht in het gezelschap van kwartiermeester Daniel Capell en de kunstenaar Carl Gustaf Schulman. Stralenberg bleef de hele tijd aan zijn kaart werken, met de hulp van vestingofficier Johan Anton Matérn, toegevoegd aan Schönström. ■17

Zoals Strindberg heel specifiek opmerkte, werd Lorens Lange, de krijgsgevangene (die, net als vele anderen, in dienst van Rusland bleef toen de vrede met Zweden werd gesloten), de afgezant van Sint-Petersburg naar Beijing, en hij reisde er zo vaak mogelijk heen. ■18

Het boek van Friedrich Christian Weber, *‘Das veränderte Russland’* [Het veranderde Rusland Frankfurt, 1721]), dat duidelijk Strindbergs belangrijkste bron was, vertelt met name over de cavaleriekapitein Peter Schönström, die gedurende tien jaar in Soliamsk allerlei materiaal en informatie verzamelde, niet in de laatste plaats van reizigers en karavaanbestuurders die door de stad trokken.

Het encyclopedische werk *‘Der allerneueste Staat von Siberien’* [Siberië's allernieuwste staat], dat wemelt van de informatie uit de Karolingen, werd in 1724-26 in Neurenburg gepubliceerd.

‘De Histoire Généalogique des Tartars’ [Historische genealogie van de Tartaren] werd in 1726 in Leiden gedrukt. Dit boek bouwt voort op het eerder genoemde manuscript, dat met name de aandacht trok van de Rudbeckianen, Stralenberg en Schönström.

Het is een verhaal over de dynastie van Genghis Khan, geschreven door de Tataarse khan Abu'l-Ghazi Bahadur

(1605-1665) en voltooid door zijn zoon. Bovendien lijkt Schönström eraan te hebben gewerkt om een Russische versie van dit werk in het Duits te laten vertalen. Dit illustreert de richting van de wetenschappelijke interesse in die tijd. Het enthousiasme zou kunnen zijn aangewakkerd door de legende van Prester John, de priester-koning van het Mongoolse rijk. Hier is een link tussen de fantasierijke zoektocht naar een verborgen, innerlijke oorsprong van dingen en een wereldomvattende onderlinge relatie, nagestreefd door Olof Rudbeck, Sr., en Johannes Bureus, en, in het zoeken naar een onderlinge relatie van dezelfde wijde, werd de traditie doorgegeven van Marco Polo en de Franciscaan nuntius Ruysbroeck.

Vóór de ervaringen van de krijgsgevangenen in Siberië, schitterde het binnenland van Azië slechts door de mysterieuze afbeeldingen van de missionarissen en door de opmerkelijke verhalen uit Marco Polo's tijd en waar feiten ontbreken, vult verbeelding in. Op onze innerlijke kaart zijn geen lege ruimtes toegestaan; de structuur wordt bijgehouden door het cement van de verbeelding, zonder welke onze wereld uit elkaar valt en niet kan worden begrepen. Door het verzamelen van feiten en het tekenen van kaarten werd het Land van het Oosten werkelijker. Dat wat vreemd was, kwam steeds dichterbij, werd concreter, maar tegelijkertijd werd het mysterie steeds complexer. De verering van het Land van de Rijzende Zon, dat in de negentiende eeuw in Europa zijn hoogtepunt bereikte, werd geleidelijk aangewakkerd door de wind uit het oosten, die was aangewakkerd door de achttiende-eeuwse ontdekkingsreizigers van Azië. Op deze wijze voorspelt Swedenborgs verwijzing naar Groot-Tartarije in de jaren 1760, het romantische en theosofische oriëntalisme van de komende eeuw.

Tatishchev

In de jaren 20 van de 18de eeuw, ontmoette Swedenborg zelf verschillende keren de Russische historicus Vassily Tatishchev (1686–1759), die op veel gebieden actief was. Hij was ook een opmerkelijke verzamelaar; en in Uppsala, waar hij in het gezelschap was van Eric Benzeliuss Jr., raakte hij onder andere geïnteresseerd in een Slavische Oude kerk tekst, die het verhaal vertelt van Barlaam en Josaphat, oorspronkelijk een Indiaas verhaal, waarin legendes over het leven van de Boeddha in christelijke kledij zijn gekleed – een overdracht die helemaal in de tijd past.

Ook Tatishchev, handelend in opdracht van zijn tsaar, bestudeerde de geografie van het Russische Rijk en was goed bekend met de Zweden die aan soortgelijke taken werkten. Als assessor in het Sint-Petersburg College van Mijnen overlegde hij nauw met zijn collega in Stockholm, de assessor in het Zweedse College van Mijnen, Emanuel Swedenborg.

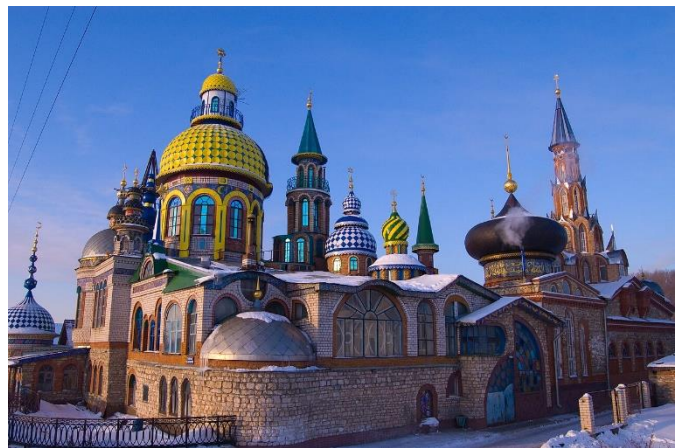
Tatishchev was de eerste die een document van Swedenborg in Rusland presenteerde, namelijk een rapport over het decimale systeem, dat op zijn manier grote bekendheid verwierf voor Swedenborg in Sint-Petersburg in het daaropvolgende decennium, toen hij werd genomineerd als gelijkaardig lid van de tsaristische Sint-Petersburg Academie van Wetenschappen.

Dankzij Jury Küttner's diepgaande verkenning van eerder, niet onderzocht materiaal, hebben we nu een nieuw Swedenborg-document tot onze beschikking. ■¹⁹

De Russische historicus en geograaf Tatishchev was ook een van degenen die hadden deelgenomen aan de slag bij Poltava. Na de slag was hij met het Russische leger opgetrokken tegen het Turkse rijk en bij zijn terugkeer naar Sint-Petersburg in 1719 ging hij aan de slag om het koninkrijk in kaart te brengen. Hij wijdde zich ook aan de geschiedenis ervan, een brede studie die begint met de legendes van de oude Russische kronieken van Nestor.

Zo vinden we hem op een reis ver naar het oosten - in Kazan ■^{19B}, waar hij zich aansluit bij Johan Berglin van Falun; in Soliamsk, waar hij een samenwerking begint met Peter Schönström, een belangrijke bron van geschiedenis voor hem; en verder, naar Tobolsk en de kring rond Stralenberg. Direct na zijn terugkeer van een expeditie naar de Kalmukken reist hij naar Zweden. Daar ziet hij niet alleen Stralenberg weer en ontmoet hij Polhem, Anders Swab en Lars Benzelstierna, maar ontmoet hij ook Swedenborg.

***De tempel aller godsdiensten in Kazan**
bevat zowel een moskee als een kerk en synagoge.*

Kazan is de hoofdstad van Tatarije of Tatarstan, een autonome republiek binnen Rusland, en ligt aan de oevers van de Wolga.

Kazan is een druk handelscentrum op de grens van Europa en Azië, met een rijk cultureel leven, dat te vergelijken is met dat van Moskou en Sint-Petersburg.

Swedenborg schijnt een van Tatishchevs kaarten te hebben gebruikt in zijn *‘Opera philosophica et mineralia’* (1734). Tatishchev stond in een voortdurende verbinding met de oriëntalist van die tijd, waaronder de geleerde en diep gravende Henrik Brenner, die gevangen was geweest in Rusland na een bezoek aan Perzië. Men kan misschien zelfs affiniteit voelen in Tatishchevs speciale interesse in de op Rusland gerichte dichteres Sophia Brenner, aan wie Swedenborg het meest toegewijde gedicht van zijn jeugd had geschreven.

Toen Tatishchev Eric Benzelijs ontmoette in Stockholm, reisde Stralenberg vanuit zijn basis in Eskilstuna omhoog om Tatishchev een Kalmuck-document (nu onbekend) te geven dat hij had verkregen van de Sinologe Gottlieb Siegfried Beyer in Königsberg. Van de Rudbeckiaanse historicus van de oudheid, Eric Julius Börner, kreeg hij een overzicht van de oudste annalen van het koninkrijk Rusland – dat het oude Magog en Scythië omvat – een manuscript dat inmiddels verloren is gegaan.

De wijze en de sfeer van deze gedachtegangen zijn af te leiden uit de opwindende manifestaties die zich manifesteerden over vele andere vondsten van de Russische gevangenen, bijvoorbeeld de ontdekking van de mammoet in Siberië – die werd beschouwd als het Bijbelse monster Behemoth, genoemd in het Boek van Henoch, of het fossiel van een eenhoorn. In dit intellectuele milieu waren oude Bijbelse en mystieke ontdekkingen in het Oosten het onderwerp van de dag.

Van het Baikalmeer naar Tenduk

De eerste reizigers naar Tartarije vanuit Europa, Wilhelm van Ruysbroeck en Marco Polo, vermelden een prins in Azië genaamd Naiman, of Un Kan, die werd geïdentificeerd met Prester John. Deze figuur was een legendarische priester-koning die al sinds de twaalfde eeuw in Europese bronnen werd gemeld. Omdat de paus contact wilde hebben met deze verre bondgenoot in Groot-Tartarije, leidde de legende in de dertiende eeuw tot delegaties naar het oosten. Hij werd niet gevonden. In plaats daarvan was de legende van Prester John overgebracht naar Afrika – meer accuraat, naar het oude Abessijnse rijk, dat in de zeventiende eeuw nog het Koninkrijk van Johannes de Presbyter werd genoemd. Inge Jonsson probeerde in dit zwervende verhaal een parallel te zien met Swedenborgs leer over het Oude Woord en hoe het van Azië naar Afrika zwierf. Hij zocht in dit verhaal zelfs een verklaring voor de hoge achting die Swedenborg voor de Afrikanen had – een opmerkelijke visie voor die tijd. Misschien, zo suggereert hij, is er hier ook een verband met het feit dat wanneer dit onderwerp ter sprake komt, Swedenborgs voornaamste studie de *Apocalyps* is, de Openbaring van Johannes. ■ 20.

Hier raken we een kwaliteit aan die nog vluchtiger en kwetsbaarder is dan de kleuren van de vleugels van een vlinder. De plausibele parallellen komen nauwelijks overeen met wat Swedenborg bedoelde met de Oude Kerk, of verbum vetustum, het Oude Woord. Degenen die het dichtst bij Swedenborgs concept van de oorspronkelijke kerk komen, zijn misschien Wilhelm Schmidt, in zijn kolossale werk *‘Ursprung der Gottesidee’* [Oorsprong van het idee van God], samengevat in zijn lezingen in Uppsala getiteld *‘Religionen hos Urkulturens folk’* [De religie van het volk van de oorspronkelijke cultuur], en Sir Arthur Drews in zijn *‘History of Monotheism in Ancient Times’* (1913).

Wat Groot-Tartarije betreft, kunnen we echter onze weg vinden met behulp van wereldse en redelijk bekende feiten in de traditie die voortkomen van Marco Polo. Tijdens zijn reis binnen het rijk van de Grote Khan in Tartarije in de dertiende eeuw, ging Marco Polo naar het land van Tanguth. De naam komt van het Tangut-volk, dat verwant is aan de Tibetanen en dat in de elfde eeuw een koninkrijk stichtte in Noordwest-China, meer specifiek in de provincie Gansu.

Deze regio omvatte een aantal plaatsen die Marco Polo bezocht, elk heel verschillend van elkaar en hier en daar ontmoette hij Nestoriaanse christenen. Vervolgens, toen hij de stad Karakorum in Buiten-Mongolië passeerde, de plaats waar de Tartaren hun residentie hadden gevestigd, schreef hij een korte beschrijving van een paar essentiële zaken uit de geschiedenis en gebruiken van de Tartaren. Marco Polo ging in noordoostelijke richting van Tanguth en arriveerde in de provincie Tenduk, het koninkrijk van Johannes de Priester... De huidige koning is een van zijn afstammelingen en heet George. Ook hij is een christen en priester. In dit land van grote schoonheid houdt de christelijke bevolking zich bezig met landbouw, handel en mechanisch werk. Het is bekend dat de christelijke Öngut-koning Georg stierf in 1298, dus slechts een paar jaar nadat Marco Polo er doorheen was getrokken.

De koning was een Nestoriaan geweest, maar stierf als katholiek, bekeerd door de missionaris Giovanni de Monte Corvino.

Over de oorsprong van het volk meldt Marco Polo dat de Tartaren in de noordelijke landen Jorza en Bargu woonden. Bijgevolg is het zeer waarschijnlijk dat dit gebied in gebieden ten oosten van de Baikalzee ligt. Zelfs vandaag de dag kan men de stad Barguzin aan de Barguzino-rivier bezoeken, vlakbij de bergketen Barguzinskiy Khrebet, na een Aeroflot-vlucht van Moskou naar Oelan-Oede. Het ligt dus in de Siberische regio van de Mongoolse domeinen, in die regio die tegenwoordig de Boerjatische Republiek is, en mogelijk in het Trans-Baikal-gebied dat grenst aan Mantsjoerije. Binnen deze regio zijn er brede vlakten, goede weidegronden, grote rivieren en een overvloed aan water. Het volk had geen heerser onder hen.

Maar ze waren verplicht om eerbetoon te betalen aan een grote heer wiens naam in hun taal, volgens wat ik heb gehoord, Un Khan was, welke naam dezelfde betekenis heeft als Prester John (*Preste Giovanni*) in de onze.’ Hierin ligt de verklaring voor de machtige hoop die Schönström en anderen koesterden naar de Mongoolse kroniek die was gevonden. Maar wie was deze Ioan Khan?

De christelijke bijdrage aan Azië was niet geheel onbekend. We weten ook dat Koeblai Khan Marco Polo naar Jeruzalem stuurde om wat heilige olie te halen, en dat de moeder van de grote Khan zelf een christen was. Volgens de legende was Genghis Khan de opvolger van Johannes de Priester. Maar wat schreef Marco Polo?

Zijn werkelijke woorden waren: ‘...In de loop van de tijd vermenigvuldigde de stam zich zo snel dat Un Kan, of Prester John, begon te vrezen dat ze machtiger zou worden dan hij.’

Vele generaties worden hier tezamen genomen. Hoe kon Johannes de Priester zo lang regeren? De priester, ‘John’ (Ioan-han) is de titel van een priester-koning. In Chinese documenten staat er Wang-Han, verwijzend naar de heerser van de christelijke Mongoolse volkeren die in de buurt van de Chinese Muur woonden. Elke nieuwe dergelijke heerser van de Nestoriaanse Keraiten werd Wang (koning) genoemd. ■²¹

Johannes de Priester bestond als een rechtspersoon en de titel weerspiegelde oude christelijke tradities in Centraal-Azië vóór de heerschappij van Genghis Khan.

Wanneer Marco Polo de gebruiken en praktijken van de Tartaren beschrijft, zijn de parallellen met Swedenborgs geschriften opnieuw onmiddellijk herkenbaar.

‘Ontrouw in het huwelijk wordt door dit volk beschouwd als een oneervolle, verachtelijke praktijk... De meest prijzenswaardige vrede en eenheid heerst onder hen... Ze wijden zich aan handel en huishoudelijke taken, zoals de zorg voor de dagelijkse behoeften van hun gezin... Het geloof en de leer van de Tartaren zijn als volgt. Ze zeggen dat er één God is, groot, nobel en hemels. Ze branden dagelijks wierook in schalen voor hem en ze sturen hun gebeden voor geestelijke en fysieke gezondheid naar hem toe. Ze aanbidden nog een andere god. Hij wordt Nitigai (Nacigai) genoemd en zijn beeld, bedekt met een deken

Marco Polo - Tartaars kostuum.
door Giovanni Grevembroch,
naar aantekeningen

of doek, is in elk huis te vinden... Ze denken dat hij de god is die over hun aardse bestaan heerst en tijdens hun maaltijden vergeten ze nooit de mond van de god in te vetten met een vet stuk vlees.’ De zichtbare en de onzichtbare God? De manifeste opvatting van God als Mens? De overeenkomsten tussen Marco Polo's en Swedenborgs beschrijvingen zijn – althans in naam hetzelfde – harmonieus en huiselijk volk in het Mongoolse gebied buiten de Chinese Muur, in het land tussen Tibet en Siberië, liggen op de rand van het toeval. Waarom bestaan zulke overeenkomsten überhaupt? In Deyúngs *‘World of Symbols’*.

Overeenkomsten ontstaan vaker naarmate men dichterbij de bron komt. Op de reis naar verre gebieden, helemaal vanaf de oevers van het Baikalmeer, gaan we stroomopwaarts door de wateren van de Mongoolse fontein. Strindberg was aan Tibet gaan denken toen hij Swedenborgs uitspraken onderzocht. Stralenberg in zijn boek van 1730 had Johannes de Priester geïdentificeerd met de Dalai Lama. ■²²

Een dergelijke Tibetaanse connectie wordt niet genoemd door Marco Polo, de eerste Europeaan die een gedetailleerde beschrijving van Tibet gaf. Ook was er in zijn tijd nog geen Dalai Lama (de eerste Dalai Lama regeerde in de vijftiende eeuw), wat Stralenbergs koppeling anachronistisch, niet meer bij de tijd past, maakt. Maar aangezien de Mongolen en Tibetanen in de meeste opzichten dezelfde wereld van religieuze concepten hebben, zullen we met hen het beloofde land zoeken.

Dezelfde documenten zijn te lezen in zowel het Tibetaans als Mongools – onder andere de tweehonderdtwintig delen met commentaar op de leer van de Boeddha.

Deze stonden op het programma in 1978, toen er een boeddhistisch congres was in Ivolginsk, ten zuidwesten van de Baikalzee in de Boerjatische-Mongoolse Sovjetrepubliek.

Het verslag van Christian Schmidt-Häuer in *Die Zeit* van oktober 1978 gaf een wonderlijk beeld van de stemming die uitging van deze bijeenkomst van boeddhistische Boerjaten, Kalmukken, Tuviniërs en Jakoeten: ‘Van de twintig houten gebouwen van het lamaklooster, elk met dertig lama's, stromen van warm licht... Ondanks de ijverige voorbereidingen, ligt er een plechtige, bijna griezelige stilte over de Datsan. De indruk van een speciale stilte komt van het luchtige, monotone gezang van een groep pelgrims, die hun gebedsmolens in de schemering ronddraaien, en het delicate geluid van een klein belletje, dat met zijn etherische gerinkel alle kwaad op afstand zal houden, en het zachte kraken van sneeuw bij elke stap - de gemiddelde temperatuur in de winter is min 25°.’

De plek had net zo goed Tibet kunnen zijn, zowel innerlijk als uitwendig. Op dezelfde manier heeft de huidige Dalai Lama, de veertiende, verteld hoe interessant het

voor hem was om tijdens zijn ballingschap deze zelfde Mongoolse en Turkse volkeren te bezoeken, volkeren van hetzelfde geloof, maar met enigszins andere gewoonten. Sinds het verre verleden hebben ze dezelfde geschriften gelezen. Tot op zekere hoogte is dit zelfs in dezelfde taal gedaan, vanwege de introductie van de lamaïstische hiërarchie in Mongolië aan het begin van de zeventiende eeuw, die een groot aantal vertalingen van boeddhistische teksten in het Tibetaans opleverde.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog, toen mensen zich afvroegen waar de luchtaanvallen van generaal Doolittle op Japan vandaan kwamen, antwoordde president Roosevelt, diplomatisch: ‘Van Shangrila!’ Dit was in feite de naam die hij had gegeven aan zijn eigen geheime basis in de bergen van Maryland. Het concept van Shangrila, is een moderne literaire uitvinding van James Hilton, die in zijn roman *Lost Horizon* een Tibetaanse lama-serie beschrijft die ergens verborgen is tussen de met sneeuw bedekte Kunlunbergen, waar mensen leven in een idyllische vallei, eeuw na eeuw, zonder ouder te worden, een plek die niemand kan vinden behalve hij die verdwaald is. ■²³.

Een soortgelijk verhaal is te vinden in de *Tibetaanse boeddhistische collectie*, een serie van meer dan driehonderd delen genaamd Kangyur en Tengyur. Dit werk is de Bijbel van de Tibetanen. Het bevat de leringen van de Boeddha samen met commentaren van latere heiligen en geleerde mannen. In de oudste geschriften staan verslagen van het land Béyú, het ‘Verborgen Land’, ook wel Deyúng genoemd, de ‘Bron van Geluk’. Het overeenkomstige woord in het Sanskriet is Shambhala. Die naam, van onbekende oorsprong, wordt ook gebruikt door de boeddhisten van het Noorden.

De Tibetanen hebben dit koninkrijk niet in hun eigen land gezocht. Het is onder andere geplaatst in de Gobi-woestijn in Mongolië, of in de bergen en bossen van Siberië. Op dezelfde manier kijkt de hindoeïstische mythologie noordwaarts voorbij de Himalayamuur naar de berg Meru, het centrum van de wereld, waar de koning van de goden, Indra, zijn met juwelen ingelegde paleis heeft. Chinese taoïstische legendes over Lao Tzu vertellen dat hij zich voorgoed heeft teruggetrokken op de Jadeberg, ergens in het westen, voorbij Kun-lun. ■²⁴

Moderne onderzoekers die op zoek zijn naar de oorspronkelijke religie, hebben hun blik niet zelden in dezelfde richting gericht, naar het Centraal-Aziatische sjamanisme. Terwijl onderzoekende theosofen in het Westen in de vorige eeuw gefascineerd waren door Tibet, hebben de Tibetanen op hun beurt in andere richtingen naar het heilige land gezocht, ergens ten noorden van Tibet.

De verhalen over Shambhala zijn buiten Tibet en Mongolië nooit bijzonder bekend geweest, ook al hebben geruchten en fragmenten van informatie ons al sinds de zeventiende eeuw bereikt via missionarissen en reizigers.

■²⁵⁵.

Een geleerde die de vraag serieus heeft opgepakt, is Dr. Edwin Bernbaum in *‘The Way to Shambhala’: A Search for the Mythical Kingdom Beyond the Himalayas* (1989). Sommige van zijn observaties hebben een brandende betekenis voor ons. Hier kunnen we een glimp opvangen van Swedenborgs afbeeldingen als in een verre spiegel. De heilige geschriften in de Tibetaanse canon beelden Shambhala af als een koninkrijk waar een verlichte koninklijke familie de meest geheime doctrines van de religie bewaakt. Volgens de apocalyptische Shambhala-literatuur zal een toekomstige koning van Shambhala met zijn bereden legers optrekken en de kwaadaardige heerser van de wereld overwinnen, en uiteindelijk een Gouden Eeuw herstellen. In Shambhala worden hemelse verborgenheden beschermd en bewaard, zodat ze na de laatste verwoesting de wereld kunnen behouden en naar toekomstige glorie kunnen leiden. Dit is de laatste verbindende schakel. Daarom moesten deze geheimen van vernietiging worden gered.

Kan men dan naar Shambhala komen voordat dit gebeurt? De teksten voegen toe dat een lange en mystieke reis door bergen en woestijnen naar Shambhala leidt.

Hij die erin slaagt alle ontberingen onderweg te overwinnen, en wie erin slaagt die verre heilige plaats te bereiken, komt om geheime wijsheid te vinden die hem de kracht kan geven om het tijdelijke leven te beheersen en het zelf te bevrijden van de slavernij ervan. De teksten, die waarschuwen voor zwakheden onderweg, zeggen ook dat alleen zij die geestelijk voorbereid zijn, Shambhala kunnen bereiken.

Veel van de oude manuscripten over Shambhala zijn door de eeuwen heen aangevuld, maar veel zijn ook verdwenen, meegenomen, misschien onderweg van lamakloosters, en sommigen hebben Tibet verlaten. Veel mensen zijn op pad gegaan om Shambhala te vinden en zijn verdwaald. Vier reisgidsen zijn echter bewaard gebleven onder de Tibetanen. De oudste van deze reisgidsen is uit de tijd van Genghis Khan en beschrijft reizen door bergachtige gebieden, bossen, uitgestrekte vlakten en watermassa's.

De oudste delen die Shambhala vermelden, zijn geschreven in de twaalfde eeuw en zijn vertalingen uit het Sanskriet. Deze oudere, Noord-Indiase, Sanskriet literatuur over de Kalachakra ging verloren toen de islam de overblijfselen van het boeddhisme in India opzij schoof.

Veel westerse onderzoekers zijn het er echter over eens dat de leringen van de Sanskriet literatuur over Shambhala hun oude oorsprong in Centraal-Azië hadden.

De tradities waren van daaruit in de jaren 960 naar India gekomen; vanuit India werden ze door een leraar genaamd Somanantha naar Tibet gebracht. Volgens de Tibetaanse kalender vond dat plaats in het jaar 1 - het jaar 1026 n.Chr. in onze chronologie. Shambhala had deze kalachakra wijsheid duizenden jaren bewaard voordat het de wereld in sijpelde. Veel van deze wijsheid is nooit

opgeschreven vanwege het esoterische karakter ervan, maar werd mondeling doorgegeven en pas later opgeschreven. Het probleem is dat de teksten zijn geschreven in een taal van symbolen die alleen begrepen kunnen worden door degenen die speciaal zijn ingewijd. ■²⁶.

Kalapa is de hoofdstad van Shambhala. Het wordt omringd door meren en bosjes. De tempel van de koning is versierd met juwelen en schittert in de nacht. Het dak schittert met het zuiverste goud en smaragden en saffieren omlijsten de poorten – wat doet denken aan de oosterse pracht van het Nieuwe Jeruzalem in de Openbaring en aan Swedenborgs visioen van de Tempel der Wijsheid in *Ware christelijke Religie*, § 387.

De inwoners leven in vrede en harmonie, vrij van alle ziekte. Ze bewerken de aarde en de oogsten mislukken nooit. Ze lopen rond, gekleed in mantels van fijn, wit linnen. Nogmaals, dit kan ons doen denken aan de reddende legers in de Openbaring (19:14), die, met de Heer te paard aan het hoofd, Hem volgden op witte paarden, gekleed in fijn wit linnen, zoals beschreven in Swedenborgs boek *Het Witte Paard* (1758). De wetten die het volk van Shambhala besturen zijn rechtvaardig en zachtvaardig. Immoraliteit bestaat niet. De woorden oorlog en vijandigheid zijn onbekend. De mensen hebben een positieve houding ten opzichte van de dingen van deze wereld. Het leven is actief; hun levensfilosofie benadrukt goede werken; maar om bevrijd te worden moet men ook het inzicht van wijsheid ontvangen. Men kan toevoegen dat de Tien Geboden in de Tibetaans-Mongoolse canon staan.

Het gebod om lief te hebben is fundamenteel: het is het grote gebod. Het is te vinden in de tien geboden van Realisatie, zoals in *Het Achtvoudige Pad*, enz.

Daarnaast zijn er ook de Tibetaanse Heilige Tien, woorden van wijsheid die deel uitmaken van de Kalachakra. Volgens de verslagen bestaat Shambhala al sinds het begin van de mensheid; de religie was niet boeddhistisch.

Kalachakra, *Het Wiel van de Tijd*, is de heiligste van de lamaïstische doctrines; het is degene die voortkomt uit Shambhala. Daarom komt het misschien niet in handen van de niet-ingewijden en bovendien vereist de symboliek zo'n diepe mate van inwijding dat weinigen buiten Shambhala deze literatuur ooit kunnen begrijpen. Voor de Tibetanen is er een heel speciale boodschap voor de toekomst van de hele mensheid daarin, en de praktijken ervan openen de geest voor een grote innerlijke eenheid. Daarom, recht in het aangezicht van alle sektarisme, dat hij als een gif voor de wereld beschouwt, heeft de huidige Dalai Lama de initiatie in Kalachakra in verschillende landen gegeven, om wereldvrede te bevorderen. De weg naar Shambhala is in de eerste plaats een innerlijke reis. De Dalai Lama, die in zijn jongere jaren erg in beslag werd genomen door de vraag naar de locatie van Shambhala, bevestigt in zijn boek *'Freedom in Exile'* dat het

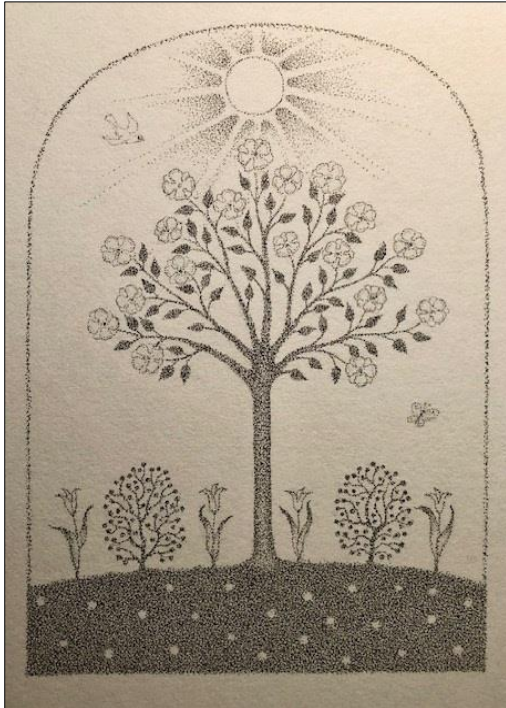
land Shambhala een realiteit is, dat het daadwerkelijk bestaat; hoewel niet in de conventionele zin. ■²⁷.

Net als Balzac en Strindberg hebben we geluisterd naar wat Swedenborg, de *'Boeddha van het Noorden'*, zei en verklaarde; en we hebben hem, misschien een enigszins oppervlakkig, op zijn woord geloofd. We hebben navraag gedaan naar het Oude Woord in de buitenste provincies en aangrenzende landen van China, binnen de Sino-Tibetaanse taalfamilie, en misschien hebben we het gevonden bij de Tartaren, bij de Turks-Mongoolse volkeren.

NOTITIES OVER BRONNEN

1. Martin Lamm, *Strindberg och Makterna* (1936), pp. 97 ff. Brief aan de theosoof Torsten Hedlund, 15 mei 1896: Strindbergs Brev, XI, p. 192. Strindbergs studie van Swedenborg is onderzocht door Goran Stckenström in Ismael i Öknerna (1972) en in latere werken.
- 2. Deze studie verscheen voor het eerst in het Zweedse tijdschrift *Världarnas Möte*, nr. 3, 1992.
- 3. Over Swedenborg, Tibetanen, Chinezen en 'ma-hatmas' in *The Secret Doctrine*, I–II, 1970. Vgl. S. B. Liljegren's informatie over de achtergrond in Bulwer-Lytton's *Novels and Isis Unveiled* (1957).
- 4. *Strindbergs Brev*, XVI, pp. 127–130.
- 5. De naam 'Tartarije', evenals 'Chinees Tartarije', voor de Centraal-Aziatische berggebieden is tot veel later gebruikt; zie bijvoorbeeld Robert Shaw's beroemde *Visits to High Tartary* (1871) en Owen Lattimore's *High Tartary* (1975).
- 6. Een alternatieve lezing is: *apud illos gubernet qui potest gubernare, et si non potest, dimittatur cum mulcta [multa]* - 'met hen regeert hij die in staat is om te regeren, en als hij dat niet is, wordt hij ontslagen met een boete.' Er is hier een mogelijke verhelderende parallel met Plato's reflecties op de ideale staat, namelijk dat de beste mensen zich niet met regeren zullen bemoeien, en daarom gedwongen moeten worden dit te doen door middel van dreigementen en boetes. Vergelijk Swedenborgs werk *'Heaven and Hell'*, waar wordt uitgelegd waarom degenen die anderen willen regeren en onderdrukken onverbiddelijk worden verstoten.
- 7. *The Last Judgement*, § 133, in John Whiteheads vertaling van Posthumous Theological Works (1928, pp. 427 e.v.). De Latijnse tekst en een facsimile van het manuscript zijn gepubliceerd door R. L. Tafel (1870). Een vertaling van dezelfde tekst door de Oriëntalist Eric Hermelin (1920), de enige Zweedse versie, begint zijn selectie, opmerkelijk genoeg, met de paragraaf die direct volgt op de paragraaf waarin de Chinezen en de Tartaren worden genoemd, d.w.z. uit § 134.
- 8. *En Blå Bok*, 2 (1918, pp. 621–624). Vergelijk zijn onderzoeksmethoden al in 1897 in *Strindbergs Brev*, vol. XII, pp. 247 e.v.
- 9. *Swedenborgs korrespondenslära* (1969), pp. 249–253; Inge Jonsson en Olle Hjern, Swedenborg (1976), pp. 94–95; *Humanistiskt Credo* (1988), blz. 201, 211.
- 10. *Kulturhistoriska Studier* (1881), blz. 67.
- 11. Olle Hjern, *Swedenborg och hans vänner i Göteborg* (1990), blz. 8 e.v.

**Naasteliefde is zoals
de warmte in de lente of de zomer
wat de oorzaak is dat gras,
planten en bomen groeien.
Zonder naasteliefde
of geestelijke warmte
groeit niets...**

Hemelse Verborgenheden 1016.

Tekening door Ton Gravelijn 2025

■12. Het waren dus dezelfde boeken die Swedenborg bezighielden, mogen we tussen haakjes opmerken, als die welke de Abbe Casanova staande hielden tijdens zijn beruchte lange gevangenschap in de ‘loodkamers’ van Venetië. Wolff werd, net als Leibniz, veel gelezen in Europa, en daarom was zelfs een indirecte vertrouwde met hun ideeën gebruikelijk. Uit een lezing van Wolff, misschien vooral zijn *‘Theologia naturalis’*, is het mogelijk, geloof ik, om Casanova’s idee te traceren dat, moraliteit de metafysica van de fysica is (vergelijk zijn *Memoirs*, deel II) – een soort analoog denken waarvan de kracht de achtergrond vormt van de gretige ontvangst van de leer van de overeenstemmingen binnen de romantische en symbolistische bewegingen van de negentiende eeuw. Strindberg is een laat en misschien extreem voorbeeld, nauw verbonden met theosofische en spiritistische stromingen tegen het einde van de eeuw.

■13. Swedenborgs *‘Notæ ex Wolfii Psychologia Empirica’* is een compleet manuscript, een van de bundels aantekeningen die hij maakte door zijn lezing van Wolff. Een andere is de vergelijking tussen zijn eigen filosofie en die van Wolff, die te

vinden is in R. L. Tafels fotolithografische editie van zijn manuscripten, *Autographa*, deel III (1870).

■14. J. Ho, *Quellenuntersuchung zur China kenntnis bei Leibniz und Wolff* (1962); Swedenborgs korrespondenslära, p. 251.

■14-B. De Slag bij Poltava in Oekraïne vond plaats op 8 juli 1709 en markeert het keerpunt in de Grote Noordse Oorlog. Voor meer informatie zie:

https://nl.wikipedia.org/wiki/Slag_bij_Poltava

■15. *Documents Concerning the Life and Character of Emanuel Swedenborg*, red. door R. L. Tafel, deel I, pp. 77–81; deel II, p. 746; Jonsson en Hjern, *Swedenborg*, p. 95. We ontmoeten Schönström ook in het *Geestelijk Dagboek* (in het bijzonder § 5887).

■16. Carl Robsahm, *Anteckningar om Swedenborg* (1989), blz. 42 e.v. Goroneskul werd ingewijd in 1764.

■17. Alf Åberg, Stralenberg en andere Zweedse cartografen in dienst van Peter de Grote (1991).

■18. Zie verder: *‘Ur Anteckningar om De svenska Fångarnas öden efter slaket vid Poltava’* in *Kulturhis-toriska Studier*, pp. 43 e.v. ■19. *Lychnos* 1990, blz. 109–164.

■19-B. Kazan is de hoofdstad van Tartarije of Tatarstan (niet te verwarren met het historische Tartarije) is een autonome republiek binnen Rusland.

■20. Jonsson (1969), p. 252.

■21. Bengt Thordeman's geannoteerde vertaling uit 1982, *Marco Polo's Journeys in Asia*, 1271–1295, pp. 48, 89–101.

Ik heb ook gedeeltelijk Ronald Latham gevolgd. Leonardo Olschki is de Marco Polo-geleerde die zich het meest heeft verdiept in de legende van Prester John (zie *L'Asia di Marco Polo*, Venetië, 1957, pp. 376 e.v.).

■22. *Das Nord- und Ostliche Teil von Europa und Asien* (1730), pp. 13, 40. Dit werk werd vertaald in het Russisch, Engels, Frans en Spaans. Het is nauwelijks geloofwaardig dat de assessor en wetenschapper Swedenborg onbekend zou zijn geweest met het werk van zijn neef Schönström.

■23. Dit thema is gerelateerd aan het ‘eiland van de gezegendeheid’ – de toon die Eric A. Suttin zet in zijn biografie van Swedenborg, *The Happy Isles* (1938).

■24. De mystieke aantrekkingskracht van bergen, van het hoge en het machtige, doordringt niet alleen de theosofische literatuur, maar zelfs de literatuur van het moderne bergbeklimmen. Men kan zich de stemming herinneren in Kurt Diembergers *Summits and Secrets* (1991).

■25. George N. Roerich, *‘Studies in the Kalacakra’* in *Journal of the Urusvati Himalayan Research Institute of the Roerich Museum*, II (1931), pp. 11–12.

■26. *The Way to Shambhala: A Search for the Mythical Kingdom Beyond the Himalayas* (1980), hoofdstukken 1 en 8. 27. *Vrijheid in ballingschap* (1990), hoofdstukken 11–12.

Dr. Anders Hallengren (1950–2024)

is een Zweedse filosofisch essayist, dichter, wetenschapper en componist, geboren in Stockholm.

Zijn essay *‘The Secret of Great Tartary’* werd oorspronkelijk gepubliceerd in het tijdschrift *Arcana* en uitgegeven door *The Lord's New Church USA*.

